

Мартынчук Светлана. Развитие фабрично-заводской промышленности Волыни 30–40-х гг. XIX века. На основании анализа отчетов губернаторов 30–40-х гг. XIX века сделана попытка проанализировать развитие фабрично-заводской промышленности Волыни первой половины XIX века. Показана роль фабрик и заводов в экономической жизни уездных городов. Подчеркнуто, что, начиная с 30-х гг. XIX века, количество фабрик и заводов на Волыни возрастало. Новоград-Волынский, Старокостантиновский, Ровенский уезды выделяются численностью фабрично-заводских предприятий. В губернии наиболее развитыми отраслями промышленности были винокурение, пивоварение, производства сукна, кожаных изделий, кирпича и железа. Выяснено, что больше всего предприятий, наряду с Житомиром, Дубном и Владимиром-Волынским, было в местечках Любаря и Радзывилове.

Ключевые слова: Волынская губерния, уезд, отчет губернатора, экономическое развитие, фабрика, завод.

Martynchuk Svitlana. The Development of the Manufacturing Industry in Volyn in the 30–40^s in the 19th Century. On the basis of reports of governors in the 30–40s in the 19th century there was made an attempt to analyze the development of the manufacturing industry of Volyn of the first half in the nineteenth century. It was shown the role of the factories in the economic life of the county towns. It was emphasized that since the 30^s in the 19th century the number of factories in Volyn increased. The largest counties by the number of plants and factories were Novograd Volyn, Rivne and Starokonstantinovsk and the smallest counties were Zaslavsk and Lutsk. There was analyzed the development of the most advanced industries such as distilling, brewing, production of cloth, leather, bricks and iron. It was found that the largest company in comparison with Zhitomir, Dubno and Vladimir was in Lyubar and Radzyvylov. It was shown the annual incomes of factories and plants. The manufacturing industry brought the biggest income in Zhitomir, Ovruch, Ostrog, Rovno, Dubno, Vladimir and Krements.

Key words: Volyn county, a district, the Governor's report, Economic Development, a factory, a plant.

Стаття надійшла до редколегії
21.05.2014 р.

УДК 282 (477) «19»

Ольга Баковецька

Розвиток мережі парафій римо-католицької церкви в Херсонській губернії в XIX ст.

У статті визначено ключові етапи становлення римо-католицької церкви в Херсонській губернії у XIX ст. Проаналізовано внесок окремих осіб у розвиток костьолів. Джерельна база нашої роботи ґрунтується на архівних матеріалах Державного архіву Саратовської області (Росія), які раніше не використовували вітчизняні дослідники.

Ключові слова: Тираспільська дієцезія, Херсонська губернія, єпископ, візитатор, настоятель, колоністи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні в українському суспільстві, як ніколи, стають актуальними питання, пов'язані з відновленням і розвитком духовності нашого суспільства, а також самоідентифікації окремих народів, які проживають у межах України. За цих обставин теми, пов'язані з конфесійною історією, набувають особливого звучання. Серед релігійних громад, які проживають в Україні, однією з багаточисельних вважають римо-католицьку. Латинська церква України має багатовікову історію і посідає особливе місце в житті українського народу. Однак історично так склалося, що її життєдіяльність переважно пов'язана з територіями Правобережної України. Південний регіон довгий час, аж до кінця XVIII ст., був поза межами впливу латинської церкви. Упродовж віків на цих землях періодично з'являлися поодинокі місії, але їх присутність була швидкоплинною. На рубежі XVIII–XIX ст. ситуація радикально змінюється. У результаті тривалих і виснажливих війн з Османською імперією російському самодержавству вдається приєднати південні землі України до своєї держави. Наявність в імперії великого, майже незаселеного масиву землі, викликає потребу в негайному його освоєнні. Так починається період колонізації регіону. Люди, які переїжджали на Південь України, переважно були іноземцями, що сповідували католицизм. Поява значної кількості

католиків потребувала як можна скорішого розв'язання питання щодо надання всіх можливостей колоністам повноцінно відправляти свої релігійні потреби. За таких обставин у Південній Україні з'являється значна кількість католицьких громад і церков, які згодом увійшли до складу, створеної 1847 р. Херсонської, згодом Тираспільської єпархії. Отже, історія римо-католицької церкви Півдня України в XIX ст. є однією зі сторінок вітчизняної історії, що потребує окремої уваги. Територіальні межі цього дослідження обмежуються землями Херсонської губернії, яка охоплювала території сучасної Херсонської, Миколаївської і, частково, Одеської та Кіровоградської областей. Частина Придністров'я, яка також входила до складу губернії, сьогодні є складовою частиною іншої країни – Молдови, тому виходить за межі цього дослідження.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історія становлення і розвитку римо-католицьких церков у містах Херсонської губернії наприкінці XVIII – у XIX ст. фактично не досліджена. За цим напрямом можна визначити напрацювання В. Б. Пиворовича та С. А. Дяченко [22]. У роботі, певною мірою схематично, висвітлено історію храму в місті Херсоні, від створення до сьогодні. Також є кілька праць істориків-краєзнавців, у яких побіжно згадується римо-католицький костіол Миколаєва як одна з перших будівель міста, що збереглася до сьогодні. Насамперед це Д. І. Заковоротний [16], Ю. С. Крючков [17], Н. О. Кухар-Онишко [19]. Поверховий підхід до висвітлення історії окремих костіолів пояснюється браком архівних матеріалів, які відсутні в місцевих архівах.

Мета статті – за допомогою архівних документів, які раніше не використовували вітчизняні історики, висвітлити історію становлення і розвитку римо-католицької церкви Херсонської губернії в XIX ст. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати обставини появи римо-католицької громади в цьому регіоні, висвітлити адміністративну належність католицької церкви Херсонської губернії, визначити етапи становлення римо-католицької церкви на визначеній території.

Джерельну базу дослідження склали фонди Могильовської та Херсонської римо-католицьких духовних консисторій, які зберігаються в Державному архіві Саратовської області, Російському державному історичному архіві, Національному історичному архіві Білорусі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. 1789 р. Станіслав Сестранцевич, перший митрополит римсько-католицької церкви в Російській імперії, писав, що впродовж десяти років, із 1778-го до 1789 р. – на причорноморських територіях виникли католицькі приходи в Херсоні, Кизлярі, Криму, Яссах, Очакові, а також відкрито значну кількість дзвіниць у невеличких населених пунктах. Римо-католицька громада Півдня збільшувалась, унаслідок чого виникла потреба в створенні нової єпархії. У січні 1847 р., внаслідок підписання Конкордату, запропоновано новий розподіл єпархій, згідно з яким утворювалася нова Херсонська єпархія. Вона мала включати до себе Нову Росію, Бессарабію, Крим, Саратов і Кавказький край. Означену територію відокремлено з Могилевської митрополії. Столицею новоствореної єпархії мав стати Херсон [18]. Однак згодом ситуація змінилась, і кафедру було перенесено спочатку до Тирасполя, а потім до Саратова. Так виникла Тираспільська єпархія із центром у Саратові. У підпорядкуванні Тираспільського єпископа перебували всі римо-католицькі приходи Херсонської губернії.

Римо-католицька церква в Херсонській губернії станом на 1878 р. входила до Херсонського, Ландауського, Одеського, Бессарабського деканатів [27]. Деканати поділялися на приходи. Кількість приходів, найменших територіально-церковних одиниць, не була сталою. Певною мірою це залежало від кількості прихожан, а також їх можливості утримувати приходську церкву і священика. На території Херсонської губернії 1869 р. зареєстровано 14 приходів [6, арк. 28, 64–65], 1890-го їх кількість збільшилась до 19 [10, арк. 8–9, 145–146, 156–158, 179]. Відкривала нові приходи світська влада, і відбувалося це тільки за наявності відповідного наказу міністра внутрішніх справ та дозволу імператора. Тенденція до поступового збільшення приходів у Херсонській губернії чітко простежується впродовж 70–90-х рр. XIX ст.

Значні зміни римо-католицької громади відбувалися в кількісному показнику. Згідно зі статистичними даними, які підготував візитатор Георгій Разутович, 1856 р. на території Херсонської губернії проживало 25 359 католиків [3, арк. 6 зв. – 7]. 1869 р. – 30 078 вірян [6, арк. 28, 64–65]. Станом на 1882 р. прихожан римо-католицького віросповідання нараховувалось уже 46 616 [8, арк. 59], а в 1896-му – 79 159 осіб [12, арк. 54–64].

Щодо етнічного складу вірян римо-католицької церкви варто зазначити, що здебільшого це були німці. Станом на 1857 р. у межах Херсонської губернії зареєстровано 18 402 німці, 1609 поляків і 5168 представників інших етносів, що не відокремлювалися в статистичному описі [4, арк. 28–48].

На основі наведених кількісних даних можна упевнено стверджувати, що римо-католицька церква цього регіону стрімко розвивалася, незважаючи навіть на певні труднощі, пов'язані зі змінами в правовому статусі й регулярними репресивними заходами, які проводило російське самодержавство відносно латинської церкви.

Значну підтримку римо-католицька церква відчувала з боку вірян. Впливові й заможні прихожани, а також люди із середнім і малим доходом жертвували на користь церкви значні суми грошей, а також рухоме й нерухоме майно. Це давало змогу католицьким священикам не лише підтримувати будівлі костьолів у належному стані, а й відкривати при церквах приходські школи, будинки для утримання дітей і старих осіб із малозабезпечених родин. Серед жертводавців було багато дворян, які передавали частково або повністю своє майно на користь місцевих католицьких церков. Це й один із представників дворянського роду Гернерів із Латвії, який проживав певний час у Миколаєві [26]; поміщик Пржездецький, що мав землі поблизу Миколаєва [24]; генерал-майор Шаверновський, доля якого на певний час звела з миколаївською римо-католицькою громадою [11]; граф Потоцький, який мав маєток поблизу Одеси [5]; одеський дворянин Микуліч [7] та багато інших. Дехто з них бажав залишатися невідомим, у чому проявлялася особлива скромність людини. Так, 1894 р., невідомий, який проживав в Одесі, пожертвував на потреби костьолу в Миколаєві 10 000 рублів. Також він заповів церкві все своє рухоме й нерухоме майно, що залишалося після його смерті, оціночною вартістю від 20 000 до 25 000 рублів [11, арк. 60]. З іншої справи, що зберігається в Російському історичному архіві, яку відкрили з приводу смерті жертводавця і через потребу узаконити передачу будинку в Одесі на користь Миколаївського костьолу, стає зрозумілим, що цією особою був дворянин Павло Торчинський [25].

Отже, на кошти громади будували, ремонтували, перебудовували більшість костьолів Херсонської губернії. Серед збудованих у XIX ст. римо-католицьких храмів насамперед варто згадати про костьоли міст Херсона, Одеси, Миколаєва, Єлисаветграда (Кіровограда).

Перший костьол у Херсоні побудовано 1787 р. [13, арк. 41–42]. Зведену церкву освячено в ім'я святих Миколая та Пія V. Першим ксьондзом церкви, вочевидь, був член ордену єзуїтів Єлизеуш Шиць (Єлізум Шац за В. Б. Пивоваровичем) [9, арк. 9]. 1811 р., через поганий стан будівлі, громада збрала кошти на новий костьол, який збудували на місці старого. Консекровано храм на честь святого Антонія [13, арк. 41–42]. Із часом будівля почала вимагати ремонту. Згідно з указом Могильовської консисторії від 21.12.1843 р. за № 13611 дозволено збирати добровільні пожертвування на відбудову храму не лише в Херсоні, а й по всіх римо-католицьких громадах імперії. Збір коштів тривав до 1867 р. [15, арк. 10–272]. Саме цього року перебудову костьолу завершено. Після консекрації церква отримала ім'я святих Іллі та Миколая [10, арк. 157–158].

В Одесі 1805 р. за кошти прихожан, стараннями кам'янецького каноніка – ксьондза Лазаря Тарасевича та одеської католицької громади, споруджено перший римо-католицький храм. Освячено церкву на ім'я Успіння Пресвятої Богородиці того ж таки 1805 р. 1830 р. храм ще раз освятив кам'янецький єпископ Францішек II Боргіаш. Активна розбудова міста, збільшення кількості прихожан в Одесі, наростаюча ворожнеча між представниками різних національностей, зокрема поляками й німцями, спонукали римо-католицьку громаду до побудови ще однієї церкви. Наказом Міністерства внутрішніх справ за № 6090 від 13.12.1895 р. дозволено будівництво другої римо-католицької церкви на Молдаванській вулиці в XIV кварталі під № 4 за гроші прихожан. На підставі наказу Консисторії за № 1153, від 08.06.1897 р., в місті розпочато збір коштів. Будівництво храму завершилось 1912 р., освячено костьол наступного року єпископом Йозефом Кесслером під титулом святого Климентія [1].

Згідно з інформацією адрес-календарів, католицька церква в Миколаєві заснована 1794 р. – на розі вулиць Католицької і Молдаванської [23, с. 44]. Храм при висвяченні отримав титул святого Йосифа, обручника Пресвятої Діви Марії. За інформацією офіційного сайту римо-католицького приходу Святого Йосифа, костьол містився в одному з державних будинків, який передано римо-католицькій общині 1794 р. Його переобладнали і 20 травня 1796 р. вперше освятили [21]. Відповідно до опису костьолів Новоросійського краю за 1844 р., римо-католицька церква «в портовому місті Миколаєві побудована й освячена 1797 р. священиком Серафим Банкалярі на пожертвування різних осіб гро-

шима, кам'яна з залізним дахом...» [20, арк. 25–27]. Упродовж XIX ст. костьол, завдяки неабияким зусиллям його куратів, регулярно ремонтували, добудовували нові приміщення і навіть перебудовували. Так, у матеріалах ревізії римо-католицьких церков ідеться про те, що 1822 р. стараннями священника-капуцина Пасифіка Недельського в Миколаєві побудовано на місці старого новий костьол із тим самим титулом святого Йосифа, який освячено 1840 р. [14, арк. 25–30]. Чергова перебудова храму розпочата в 70-х рр. XIX ст. За підтримки виконувача обов'язків Миколаївського військового губернатора контр-адмірала Павла Петровича Тиртова (1838–1903) ксьондзові Черняховичу в березні 1891 р. вдалося отримати дозвіл від імператора на збір добровільних пожертвувань для остаточної відбудови римо-католицької церкви в місті. Кошти можна було збирати протягом п'яти років, на суму не більше 20 000 руб., у межах Тираспільської і Могильовської єпархій. 15 вересня 1896 р. відбулася процедура урочистого освячення нового римо-католицького костьолу [2].

У Єлисаветграді римо-католицький костьол з'явився набагато пізніше, ніж у попередніх містах. Це пов'язано з тим, що місто засновано тільки 1754 р. 1874 р., в лютому, Єлисаветградська міська дума видала документ на передачу ділянки землі римо-католицькій громаді міста під забудову. Площа відведеного місця становила 400 кв. сажнів землі (853,44 м²). Організацією справи займався ксьондз Л. Качинський. Збудовану церкву освятили 2 жовтня 1877 р. на ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. Кам'яна будівля костьолу мала площу 12 на 6 сажнів (25,6 на 12,8 м). Дах складався з п'яти куполів, критих залізом [9, арк. 15]. Будівництво храму відбувалося за кошти громади, а також вагомого внеску полковниці Теклі (Фекли) Підгородецької [10, арк. 157–158].

Хотілося б звернути увагу на історію ще кількох костьолів, які з'явилися в XIX ст. у межах Херсонської губернії. Насамперед це один із найстаріших приходських костьолів – Северинівський, побудований 1800 р. на кошти графа Северина Потоцького. Консекрацію храму провів 1801 р. кам'янець-подільським єпископом, графом Романом Сераковським [14, арк. 164]. Побудовано церкву на вході до кладовища. Довжиною кам'яна будівля була 5 сажнів (10,7 м), завширшки – 3 сажні (6,4 м), висотою – 4 сажні (8,5 м). Покрівля з кількома куполами була вкрита залізом [9, арк. 20].

1811 р. зведено на кошти вірян кам'яний костьол у Зельцьській колонії. Освячено церкву в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці. Ця велична будівля мала значні розміри. Довжина храму становила 20 сажнів (42,7 м), ширина – 6 (12,8 м), висота – 5 сажнів (10,6 м). Згідно з візитою цієї церкви, при вході був ганок на три шаблі з білого каменю, над яким зведено башту із залізним куполом і хрестом, у якій розмістили два дзвони. Перший мав вагу 5 пудів (81,9 кг), а другий – 12 пудів (196,6 кг). 1838 р. у церкві побудовано орган у 12 регістрів. Костьол мав свій фондуш, що становив 120 десятин (131 га) землі та щорічного доходу – 300 рублів сріблом [9, арк. 37]. Сьогодні це один із найбільших і красивіших костьолів Півдня України, що зберігся. Але, на жаль, будівля перебуває в жалюгідному стані й потребує термінового реставрування.

Висновки. Отже, римо-католицька церква в XIX ст. на території Херсонської губернії стрімко розвивалась, незважаючи на певні труднощі. Підтвердженням цього є статистичні дані, які свідчать про збільшення кількості вірян, приходів, церков. Факторами, які сприяли цьому, частково можна вважати зацікавленість влади в динамічному розвитку новоутворених колоній, які переважно склалися з іноземців католицького віросповідання. Іншим фактором, що сприяв розвитку римо-католицької церкви в межах Херсонської губернії, безумовно, була активна, небайдужа позиція громади. Саме завдяки значній фінансовій допомозі місцевих римо-католиків церква отримала можливість не лише утримувати у відповідному стані костьоли, а й будувати нові, відкривати приходські школи, займатися благодійністю.

Джерела та література

1. Баковецька О. О. Історія виникнення та розбудови римо-католицьких церков в місті Одеса (XIX століття) / О. О. Баковецька // Наук. вісн. МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Історичні науки. – Миколаїв : [б. в.], 2013. – Вип. 3.35. – С. 88–92.
2. Баковецька О. О. Історія заснування і будівництва Миколаївського костьолу святого Йосифа / О. О. Баковецька // Гілея : наук. вісн. – К. : [б. в.], 2013. – Вип. 72 (№ 5). – С. 50–55.
3. Державний архів Саратовської області, м. Саратов, Росія (далі – Держархів Саратовської обл.), ф. 365, оп. 1, спр. 41а.
4. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 58.
5. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 247.

6. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 286.
7. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 383.
8. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 573.
9. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 555.
1. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 730.
2. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 734.
3. Держархів Саратовської обл., ф. 365, оп. 1, спр. 861.
4. Держархів Саратовської обл., ф. 1166, оп. 1, спр. 46.
5. Держархів Саратовської обл., ф. 1166, оп. 1, спр. 48.
6. Держархів Саратовської обл., ф. 1166, оп. 1, спр. 211.
7. Заковоротний Д. И. Годы расцвета / Д. И. Заковоротный // Заковоротный Д. И. Храмы Николаева. – Николаев : [б. и.], 2001. – С. 19 ; Заковоротный Д. И. Воздвижение храмов / Д. И. Заковоротный // Заковоротный Д. И. Храмы Прибужья. – Николаев : [б. и.], 2004. – С. 29.
8. Крючков Ю. С. Стилизаторский модерн / Ю. С. Крючков // Крючков Ю. С. Архитектура Старого Николаева. – Николаев : [б. и.], 2008. – С. 115–116.
9. Кумор Б. Российский конкордат от 3 августа 1847 г. и создание Тираспольской епархии [Электронный ресурс] / Б. Кумор. – Режим доступа : <http://www.catholiconline.ru>
10. Кухар-Онышко Н. А. Культурное зодчество / Н. А. Кухар-Онышко // Кухар-Онышко Н. А. Архитектура Николаева (конец XVIII – начало XX веков). – Николаев : [б. и.], 2001. – С. 71 ; Кухар-Онышко Н. О. Урок 12. Миколаїв капіталістичний. Храми Миколаєва // Кухар-Онышко Н. О. Історія Миколаєва : навч. посіб. для 5 кл. загальноосвіт. шк. / Н. О. Кухар-Онышко, О. В. Гриневич, Н. М. Гаркуша. – Миколаїв : [б. в.], 2000. – С. 63.
11. Національний історичний архів Білорусі, м. Мінськ, ф. 1781, оп. 26, спр. 1473.
12. Офіційний сайт Приходу Святого Йосифа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://joseph.mk.ua/news.php?id>
13. Пиворович В. Б. Улицами старого Херсона / В. Б. Пиворович, С. А. Дяченко. – Херсон : [б. и.], 2002. – 169 с.
14. Путеводитель и Адрес-календарь города Николаева на 1869 год. – 114 с.
15. Російський державний історичний архів, м. Санкт-Петербург, Росія (далі – РДІА), ф. 822, оп. 4, спр. 16490.
16. РДІА, ф. 822, оп. 5, спр. 20068.
17. РДІА, ф. 822, оп. 5, спр. 20171.
18. Церковный Римско-католический указатель для Тираспольской епархии на 1879 год. – Саратов : [б. и.], 1878.

Баковецкая Ольга. Развитие сети приходов римско-католической церкви в Херсонской губернии в XIX ст. Основная цель исследования заключается в попытке с помощью архивных документов, которые ранее не использовались отечественными историками, осветить историю становления и развития римско-католической церкви Херсонской губернии в XIX ст. В статье проанализированы обстоятельства появления римо-католической общины в данном регионе, определена административная принадлежность католической церкви Херсонской губернии, а также особенности становления римско-католической церкви на определенной территории в целом. Проанализирован вклад отдельных личностей в развитие костелов края. Уделено внимание истории строительства местных храмов. Определены ключевые этапы развития римско-католической церкви губернии и количественный состав католиков, проживавших на данной территории. Источниковая база данной работы основывается на архивных материалах Государственного архива Саратовской области (Россия), Российского государственного исторического архива (г. Санкт-Петербург), Национального исторического архива Белоруссии (г. Минск) и ранее не использовался украинскими историками. Это предоставило возможность автору ввести в научный оборот абсолютно новый массив фактологического материала по истории римско-католической церкви в южных областях Украины.

Ключевые слова: Тираспольская диоцезия, Херсонская губерния, епископ, визитатор, настоятель, колонисты.

Bakovetska Olga. Developing a Network of Parishes of the Roman Catholic Church in the Province of Kherson in the XIX Century. The main objective of the study is to try, with the help of archival documents that have not previously been used by Russian historians highlight the history of formation and development of the Roman Catholic Church in Kherson province in the XIX century. The article analyzes the circumstances of the appearance of the Roman Catholic community in the region defined administrative affiliation of the Catholic Church in Kherson province, as well as peculiarities of the Roman Catholic Church in a certain area as a whole. This Article analyses the contribution made by certain persons to formation and development of the Roman Catholic church. Attention is paid to the history of the construction of local churches. Identify the key stages in the development of the Roman Catholic

Church province and quantitative composition of Catholics living in the area. Source base of this work is based on the archives of the State archive of the Saratov region (Russia), the Russian State historical archive (St.-Petersburg), national historical archives of Belarus (Minsk) and previously used by Ukrainian historians. This provided an opportunity for the author to introduce a scientific revolution is a new array of factual material on the history of the Roman Catholic Church in the southern regions of Ukraine.

Key words: Tyraspilska diocese, of Kherson province, Bishop, Visitor, rector, the colonists.

Стаття надійшла до редколегії
08.05.2014 р.

УДК 94(477.8)«1917–1918»:347.994

Інна Гуцалюк

Суд і судочинство на Волині в період правління Української Центральної ради (березень 1917-го – квітень 1918 року)

У статті схарактеризовано функціонування судової системи на Волині в період правління Української Центральної ради, зокрема визначено її структуру й нормативно-правову основу діяльності; показано окремі нормативні запозичення вітчизняного уряду із правової спадщини царської та буржуазно-демократичної Росії, а також його власні правничі ініціативи; проаналізовано діяльність інституту мирових суддів, їхніх з'їздів, окружної й апеляційної юстиції в регіоні, а також штатів; з'ясовано, що у зв'язку з державотворчими процесами, Українською революцією та воєнними діями першої більшовицько-української війни, визначальне місце в судовому процесі займали адміністративне, кримінальне й військове судочинство; доведено, що національна судова система була започаткована й активно розвивалась.

Ключові слова: мирові судді, з'їзди мирових суддів, окружні суди, повіт, Волинь, Українська Центральна рада.

Постановка наукової проблеми та її значення. Судова система кожної країни – визначальний чинник існування її державності, запорука законних взаємовідносин між органами влади й суспільством, а також правомочності внутрішніх зв'язків кожного з них. Адже зразкове функціонування суду й судочинства – показник зрілості держави та її громадян. На сьогодні у вітчизняній історичній науці недостатньо досліджені регіональні аспекти розвитку судової гілки влади доби Української революції. До таких *terra incognita* належить Волинь. Упродовж першого етапу національно-демократичних змін (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) на її теренах дія національного суду й судочинства лише започатковувалася. У краї їх діяльність була суперечливою, але відбувалась у зв'язку із загальними державотворчими процесами, які розпочала Українська Центральна рада (далі – УЦР. – *I. Г.*).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Означену наукову проблему вітчизняні науковці досліджували вибірково. Їхні розвідки торкалися різних площин юридичної сфери означеного питання і здебільшого набували форми історичних довідок, статей, дисертацій. Серед таких – роботи О. Мироненко [13], Ю. Вовка [1–2], В. Землянської [11]. У них місце та роль Волині описано фрагментарно. У дисертаційній роботі І. Гуцалюк [3] наведено точні історичні дані щодо становлення і функціонування суду та судочинства в регіоні періоду УЦР, проте вони здебільшого розкривають діяльність загальної юстиції. Окремим фактичним історичним тлом для написання наукової статті послугували тематична збірка [12] й монографія Я. Грицака [4]. З них автор почерпнула нормативну основу судочинства УЦР, а також законодавчі ознаки співіснування національного та «союзницького» військового судочинства. Конкретний історичний матеріал, за допомогою якого розкрито особливості роботи суду та судочинства на Волині й дано їм авторську оцінку, дослідниця взяла з фондів Держархівів Волинської [5], Житомирської [6], Тернопільської областей [7–10], а також Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО України) [14–28].

Мета й завдання статті – дослідити роботу місцевої юстиції на Волині за УЦР; указати на ефективність її діяльності в усіх галузях права, а також схарактеризувати здобутки і прорахунки національного законодавства щодо суду та судочинства в умовах Української революції.